

УДК 378+124.5+7:78.071.4

Жень Сінь Ян
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

ЗМІСТ І КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ХУДОЖНЬО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті обґрунтований зміст феномену художньо-ціннісного ставлення майбутніх учителів музики, зокрема до творів мистецтва. Розглянута сутність поняття «ставлення» як складова системи цінностей і переконань особистості. Висвітлений зміст феномену художньої цінності в контексті фахової підготовки майбутніх учителів музики. Визначена компонентна структура художньо-ціннісного ставлення майбутніх учителів музики до мистецтва, яка відображує основні атрибутивні характеристики досліджуваного феномена.

Ключові слова: *цінність, ставлення, художня цінність, художньо-ціннісне ставлення, фахова підготовка майбутніх учителів музики, компонентна структура художньо-ціннісного ставлення.*

Постановка проблеми. Ціннісні орієнтації особистості розглядаються як соціальні норми, засвоєні нею, які впливають на її активність, внутрішню позицію, ставлення до людей і всього оточуючого світу. Саме цінності здатні мотивувати особистість на діяльність і саморозвиток, адже вони становлять внутрішню систему еталонів людини, на яку орієнтується самовиховання, вибір, вольові зусилля й інтереси. У науковій літературі визначаються різні класифікації ціннісних орієнтацій, серед яких абсолютні, загальнолюдські цінності (любов, добро, справедливість, милосердя), екологічні (планета, ставлення до природи, її захист), громадянські (закон, держава, права, свободи особистості), матеріальні (задоволення потреб, збагачення, комфорт) тощо. Особистісні цінності є суб'єктивними й індивідуальними. Вони впливають на поведінку, установки й переконання особистості. Окремо розглядаються й художні цінності, як об'єкти, які володіють специфічними соціальними функціями та є носіями властивостей художнього твору, такими, як здатність викликати почуття естетичного задоволення, гармонійність тощо.

Ціннісне ставлення до творів мистецтва в контексті фахової підготовки в галузі музичної освіти формується на основі набуття художніми цінностями, з якими взаємодіє майбутній фахівець, значення особистісних, тобто таких, які мають безпосереднє особистісне значення. У результаті такої трансформації між творами мистецтва (їхньою музично-

символічною інтонаційною мовою, художньою емоцією, образним змістом) і студентом формуються особливі відносини, які визначають його особистісні потреби, мотивацію, інтереси й нахили. Означена проблема є надзвичайно актуальною в контексті підготовки майбутніх учителів музики, адже сприйняття музичного мистецтва, як особистісної цінності, як такого, що має високе особистісне значення та спрямовує інтереси, мотивацію й нахили майбутнього фахівця, є запорукою збільшення ефективності фахової підготовки й самовдосконалення студента. Тільки за умови сформованості художньо-ціннісного ставлення майбутній учитель музики буде здатний позитивно впливати на культурний, інтелектуальний і духовний розвиток учнів засобами музичного мистецтва.

Аналіз актуальних досліджень. Наукова проблема цінностей і ціннісних орієнтацій має міждисциплінарний характер. Визначенню категорії «цінність» приділяли увагу вчені-філософи (С. Анісімов, Аристотель, О. Дробницький, Г. Лотце, А. Райбекас, А. Уйомов та ін.), психологи (О. Лазурський, В. Мясіщев та ін.), педагоги (В. Сластьонін, Г. Чіжакова, Н. Щуркова та ін.). Еталони та норми соціальної поведінки особистості як об'єкти мотивації суб'єкта діяльності представлено в наукових працях В. Асмолова, Б. Додонова, В. Оссовського, І. Попової, О. Семашка тощо. Вплив цінностей і ціннісних орієнтацій на становлення особистості висвітлено в дослідженнях В. Вербець, В. Леонтьєва, С. Рубінштейна, І. Зязюна, Є. Шиянова та інших.

Вплив мистецтва на становлення духовного світу особистості, її ціннісних орієнтацій розкрито в працях Є. Назайкінського, О. Олексюк, О. Ростовського, О. Рудницької, Г. Падалки, Л. Паньків, О. Щолокової та ін.). Визначено, що такий вплив відбувається в процесі формування в особистості потреби у взаємодії з художнім образом, усвідомлення власних емоційно-естетичних переживань. Беручи до уваги наукові доробки вчених з означеної проблематики, тим не менш, ми вважаємо неповні висвітленою проблему формування художньо-ціннісного ставлення в майбутніх учителів музики, що зумовлює **мету статті**: на основі узагальнення змісту й особливостей художньо-ціннісного ставлення майбутніх учителів музики обґрунтувати компонентну структуру досліджуваного феномену.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, конкретизація, узагальнення – з метою визначення змісту поняття й компонентної структури художньо-ціннісного ставлення майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу. Визначення цінностей виявляє певні особливості та специфічні характеристики залежно від ракурсу конкретного наукового знання. Насамперед, цінність, як наукова категорія, почала розвиватись у філософських науках. У межах аксіології (науки про цінності) один з її родоначальників Г. Ріккерт класифікував шість різновидів цінностей: логічні (у наукових досягненнях), естетичні (у творах мистецтва), містичні (у культурах), релігійні, моральні й особистісні [11]. Іншу класифікацію пропонував Г. Мюнстерберг: учений

вважав за необхідне виокремити лише два типи цінностей – життєві (любов щастя та ін.) й культурні (мистецтво), конкретизуючи в них складові: естетичні, етичні й метафізичні [7].

Німецький філософ ХХ століття М. Шелер обґрунтував ієрархію цінностей, де на нижчому рівні були чуттєві, на середньому – життєві, а на найвищому – духовні цінності [14].

Сучасні культурологічні дослідження [4] узагальнюють шість основних класів цінностей: вітальні – життя, здоров'я, безпека та ін.; соціальні – сім'я, багатство, успішність, рівність та ін.; політичні – громадянські свободи, законність, мир та ін.; моральні – добро, любов, честь, любов до дітей та ін.; релігійні – Бог, віра та ін.; естетичні – краса, гармонія

У психологічних наукових дослідженнях цінності вивчаються у зв'язку з такими термінами, як установка, спрямованість, життєві позиції особистості. О. Леонтьєв дорівнював цінності особистісним смислам, В. Мясищев – психологічним відносинам. Цінності розглядаються як феномен, що позначає об'єкти або ідеї, які мають особливу значущість для особистості та пов'язуються з внутрішніми еталонами й сенсом життя [10].

Аналіз досліджень у галузі культурології дають змогу визначити, що цінності доцільно вважати найважливішими компонентами культури та джерелом мотивів людини. Ціннісні орієнтації спрямовують культуротворчість індивіда й визначають духовні детермінанти окремої особистості або суспільства [6]. У ракурсі соціологічних досліджень цінності мають інтерсуб'єктивний характер і виступають у якості взірця, який спрямовує активність суспільства. До цінностей учені відносять, насамперед, рівність, свободу, мир, добробут, справедливість, багатство (як матеріальне, так і духовне) [12; 1].

Педагогічні науки не стали виключенням щодо приділення пильної уваги цінностям і ціннісним орієнтаціям. Підкреслюється, що цінності формуються залежно від історичного розвитку суспільства й соціальних відносин, і наповнюють сенсом існування людини [5].

Для більш глибокого розуміння порушеної проблеми розглянемо сутність категорії «ставлення». За визначенням соціологічної довідкової літератури, ставлення – це стала емоційно-вольова установка суб'єкта на об'єкт, або на інший суб'єкт, реалізація позиції суб'єкта [13]. Ставлення визначає систему цінностей, переконань, ідей особистості, пов'язаних із тим, на що це ставлення націлене. Ставлення обумовлює вибір, який робить особистість у будь-яких ситуаціях.

Ставлення реалізується в комунікації особистості як з іншою особистістю, так і з матеріальними явищами, ідеями. Саме даний феномен є засобом вираження активної позиції індивіда, впливаючи на його дії та стосунки. Усвідомлене ставлення, підкреслює В. Мясищев, є найвищим ступенем розвитку особистості. Адже це вибірковий, заснований на досвіді психологічний зв'язок людини з різними проявами об'єктивної

дійсності [8]. Суб'єктивності таким стосункам надає зв'язок ставлення з потребами особистості. Класифікується ставлення за такими ознаками: широта, інтенсивність, ступінь усвідомленості [3].

Безумовно, особистість може мати різні види ставлення до різних суб'єктів. Визначаються три види ставлення – позитивне, негативне й нейтральне (В. Богословський). У контексті нашого дослідження ми розглядаємо позитивне ставлення, що окреслюється як націленість особистості на осмислення цінностей, які проявляються в об'єкті його ставлення. Позитивне ставлення в ракурсі педагогіки досліджували В. Давидов, В. Сластьонін, Д. Фельдштейн та інші, розглядаючи його в контексті таких понять як потреба, мотив, емоції, воля, увага тощо.

Ціннісне ставлення в статті розглядається як суб'єктивне усвідомлення цінностей, що визначають процес сприйняття, розуміння світу, результатом якого є визнання певного феномену людиною як особистісно значущого. За визначенням Ш. Шварца, ціннісне ставлення спирається на такі принципи:

- цінності спрямовують суб'єкта на бажані цілі й мотивують його до дій;
- цінності є трансцендентними по відношенню до специфічних дій і ситуацій;
- цінності мають певну ієрархію відповідно до їх важливості відносно одна до одної та створюють систему ціннісних пріоритетів особистості;
- відносна важливість різних цінностей керує поведінкою (тобто, дії залежать від того, яка з релевантних і конкуруючих цінностей обирається суб'єктом) [16].

Специфіка художньо-ціннісного ставлення ґрунтується на особливостях мистецтва як унікальної форми художнього пізнання й відображення дійсності. Художні цінності, вказує Л. Паньків, входять до естетичних як їхня найвища рукотворна форма та притаманні лише мистецтву в його матеріальному аспекті (на відміну від духовного аспекту естетичних цінностей) [9]. Однак, підкреслює О. Волкова, естетичні цінності не протиставлені художнім, а «вбирають» їх [2]. Саме художні цінності здатні виявляти унікальний і неповторний образний зміст твору мистецтва.

Унікальність мистецтва як шляху формування ціннісного ставлення полягає в тому, що воно передбачає особистісне спілкування суб'єкта музичного сприймання з художнім образом, поліфонічний діалог з автором через декодування закладених ним особистісних змістів, відчуття емоційного відгуку на них. Відтак, твір музичного мистецтва залучає індивіда до сприйняття й усвідомлення духовних цінностей, дозволяючи інтегрувати їх у власну особистість. О. Щолокова зазначає, що під час комунікації з творами музичного мистецтва особистість «не тільки знаходиться під їх впливом, а й сама виступає генератором ціннісного ставлення, надаючи певної забарвленості духовному зв'язку з мистецтвом, визначаючи характер його сприймання та оцінки» [15].

Важливо розуміти, що повнота, глибина, емоційність переживання художнього образу, закладеного у творі музичного мистецтва знаходиться в прямій залежності від сформованості в суб'єкта особистісного ставлення до нього. Це спрямовує нас на думку, що формування художньо-ціннісного ставлення майбутніх учителів музики здатне позитивно вплинути на ефективність усієї фахової підготовки студента в цілому, на його фаховий розвиток у процесі професійної діяльності, на досягнення ним професійного «акме». Адже таке ставлення реалізується у сформованості художніх потреб, художніх установок і, відповідно, потребі студента у взаємодії з музичним мистецтвом і професійному розвитку в галузі музичної освіти.

Отже, художня цінність включає в себе матеріально реалізований художній образ, емоційний, чуттєво-психологічний, ідейний зміст твору, сукупність укладених у нього значень, породжуваних ним смислів і специфічних засобів його творення. Відповідно, узагальнюючи все вищевикладене, художньо-ціннісне ставлення до мистецтва майбутніх учителів музики ми визначаємо як суб'єктивне усвідомлення художніх цінностей, які зумовлюють процес сприйняття та розуміння твору музичного мистецтва й закладених у нього духовних смислів, результатом якого є визнання явищ музичного мистецтва й діяльності, пов'язаної з ним, як особистісно значущих і внутрішньо мотивуючих.

Вважаємо, що в художньо-ціннісному ставленні майбутніх учителів музики можна виокремити чотири компоненти. Кожен із них реалізує один з аспектів ціннісного ставлення й дозволяє більш ретельно дослідити досліджуваний феномен із метою визначення шляхів його формування.

Першим компонентом ми визначаємо емотивно-мотиваційний. Емоції вважаються психічним відображенням реальності, проявляються у формі безпосереднього переживання та є засобом суб'єктивного вираження особистісних потреб індивіда. Означений компонент будується на емоційному сприйнятті творів музичного мистецтва відповідно до виникаючого у студента психічного резонансу з художніми емоціями, закладеними в музичний текст. Сприйняття художньої емоції, ототожнення з нею, відчуття насолоди від такого ототожнення фіксують позитивне ставлення та стійке прагнення до подальшої взаємодії з твором мистецтва, що пояснює зростання інтересу, бажання пізнавати явища музичного мистецтва. У контексті даного компоненту емоційні переживання є підґрунтям мотивації до осягнення музичного мистецтва й відповідної діяльності.

Другий компонент – художньо-когнітивний. Означений компонент містить систему мистецьких знань, понять, засвоєння художніх поглядів і цінностей на основі активної пізнавальної позиції студента. Розширення й систематизація мистецьких знань формує розуміння й мислення студента, спрямовуючи його уявлення та еталони. Художньо-когнітивний компонент поєднує усвідомлення й актуалізацію знань вже отриманих, на яких

ґрунтується фахова підготовка вчителя музики, з усвідомленими орієнтирами студента на отримання нових знань, пов'язаних із художніми цінностями, і пошук способів їхнього досягнення.

Творчо-конативний компонент зумовлює практичне втілення художньо-ціннісного ставлення до мистецтва в навчально-творчій діяльності студентів. Означений компонент поєднує вчинки й дії, зумовлені двома попередніми компонентами. Він активізує здатність майбутніх учителів музики діяти практично в контексті реалізації художньо-ціннісного ставлення до мистецтва. Творчо-конативний компонент є засобом активної взаємодії суб'єкта зі світом художніх цінностей, процесом їх продукування та засобом генерації художньо-ціннісного ставлення інших.

Останній компонент – оцінно-корекційний, ґрунтується, насамперед, на специфіці діяльності вчителя музики – діяльності педагогічної та художньої. Така діяльність вимагає наявності в студента оцінно-корекційної активності, спрямованої на усвідомлення власного художньо-ціннісного ставлення як запоруки саморозвитку як музиканта й педагога, пошук стратегій самокорекції та самовдосконалення в професійній галузі. Означений компонент дозволяє виявляти й реалізовувати найбільш ефективні шляхи трансформації власного художньо-ціннісного ставлення до творів мистецтва в професійну майстерність і культуру.

Усі викладені структурні компоненти художньо-ціннісного ставлення майбутніх учителів музики до мистецтва не можливо розглядати ізольовано один від одного, адже вони є взаємозалежними й функціонують як єдина система.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Художньо-ціннісне ставлення майбутніх учителів музики визначено як суб'єктивне усвідомлення художніх цінностей, що зумовлюють процес сприйняття та розуміння твору музичного мистецтва й закладених в нього духовних смислів, результатом якого є визнання явищ музичного мистецтва й діяльності, пов'язаної з ним, як особистісно значущих і внутрішньо мотивуючих. Встановлено, що в художньо-ціннісному ставленні майбутніх учителів музики можна виокремити чотири компоненти: емотивно-мотиваційний, художньо-когнітивний, творчо-конативний і оцінно-корекційний. Подальше дослідження з означеної проблеми буде спрямовано на обґрунтування методологічних засад формування художньо-ціннісного ставлення майбутніх учителів музики, які будуть покладені в основу авторської методики формування означеного феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борхович, С. М. (2015). Категорія «цінності» в контексті сучасного наукового знання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (54), 257-263.
2. Волкова, Е. В. (1988). *Произведение искусства в мире художественной культуры*. М.: Изд-во МГУ.
3. Дерябо, С. Д., Ясвин, В. А. (2006). *Экологическая педагогика и психология*. Ростов-на Дону: Феникс.

4. Ерасов, Б. (2000). *Социальная культурология*. М.: Аспект Пресс.
5. *Энциклопедия освіти* (2008). В. Г. Кремень (гол. ред.). К.: Юрінком Інтер.
6. *Культурология. XX век* (1998). Т. 2. СПб.: Университетская книга; ООО «Алтейя».
7. Мюнстерберг, Г. (1922). *Основы психотехники*. Москва.
8. Мясичев, В. Н. (1995). *Психология отношений*. М.
9. Паньків, Л. І. (2015). Проблема формування художніх орієнтацій молоді у координатах духовності. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*, 2, 58-61.
10. Приходько, Ю. О., Юрченко, В. І. (2012). *Психологічний словник-довідник*. К.: Каравела.
11. Риккерт, Г. (1998). О системе ценностей. *Наука о природе и наука о культуре*. М. (с. 363–391).
12. *Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник* (2002), В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. (укл.). К.: «Каравела»; Львів: «Новиц світ-2000».
13. *Социологический энциклопедический словарь* (1998), Г. В. Осипов (ред.-координатор). М.: Инфра-М.
14. Шелер, М. (1989). Положення людини в Космосі. *Проблема людини в західній філософії*. М.
15. Щолокова, О. П. (2009). *Методика викладання світової художньої культури*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
16. Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications (Basic human values: Theory, measurement, and applications). *Revue française de sociologie*, 42, 249-288.

РЕЗЮМЕ

Жень Синь Ян. Содержание и компонентная структура художественно-ценностного отношения будущих учителей музыки.

Статья посвящена изучению проблемы художественно-ценностного отношения будущих учителей музыки к произведениям музыкального искусства. Цель данной статьи состоит в обосновании, на основе анализа особенностей художественно-ценностного отношения, компонентной структуры исследуемого феномена. Исследование построено на теоретических методах: анализ, конкретизация, обобщение научных разработок ученых в разных областях науки и практического опыта педагогов.

Полученные на данном этапе исследования результаты можно обобщить в следующих положениях: формирование ценностного отношения в контексте подготовки будущего учителя музыки рассматривается как одна из наиболее актуальных проблем современного высшего образования; ценностное отношение рассматривается как внутренняя позиция личности, признак социокультурного существования человека, который отражает конгломерат личностных и общественных приоритетов ее носителя; художественно-ценностное отношение к искусству будущих учителей музыки определяется как субъективное осознание художественных ценностей, которые направляют процесс восприятия и понимания музыкального искусства и заложенных в него духовных смыслов; компонентная структура художественно-ценностного отношения будущих учителей музыки состоит из четырех взаимодополняющих, связанных между собой компонентов – эмотивно-мотивационного, художественно-когнитивного,

творческо-конативного, оценочно-коррекционного. Результатом художественно-ценностного отношения будущих учителей музыки становится признание явлений музыкального искусства и деятельности, связанной с ним, как личностно значимых и внутренне мотивирующих.

Дальнейшее исследование данной проблемы будет посвящено обоснованию методологических основ формирования художественно-ценностного отношения будущих учителей музыки, которые будут положены в основу авторской методики формирования указанного феномена.

Ключевые слова: *ценность, отношение, художественная ценность, художественно-ценностное отношение, профессиональная подготовка будущих учителей музыки, компонентная структура художественно-ценностного отношения.*

SUMMARY

Ren Xin Yang. The content and component structure of the artistic and value attitude of future music teachers.

The article is devoted to the study of the problem of artistic-value attitude of the future music teachers to the works of musical art. The aim of this article is to substantiate, on the basis of the analysis of the peculiarities of the artistic-value relation, the component structure of the phenomenon under study. The study is based on theoretical methods: analysis, concretization, generalization of the works of scientists in different fields of science and practical experience of teachers.

The results obtained at this stage of the study can be summarized in the following positions: formation of a value attitude in the context of the preparation of the future music teacher is considered as one of the most urgent problems of modern higher education; the value attitude is considered as an internal position of the person, a sign of a person's socio-cultural existence that reflects the conglomerate of personal and public priorities of its bearer; artistic-value attitude to the art of the future music teachers is defined as a subjective awareness of artistic values that guide the process of perception and understanding of musical art and spiritual meanings embedded in it; the component structure of the artistic-value attitude of the future music teachers consists of four mutually complementary, interconnected components – emotive-motivational, artistic-cognitive, creative-conative, appraisal-corrective. The result of the artistic-value attitude of the future music teachers is recognition of the phenomena of musical art and the activities associated with it, as personally significant and internally motivating.

Further research on this problem will be devoted to the substantiation of the methodological foundations for the formation of the artistic-value attitude of the future music teachers, which will be used as the basis for the author's methodology for the formation of this phenomenon.

Key words: *value, attitude, artistic value, artistic and value attitude, professional training of future music teachers, component structure of artistic and value attitude.*